

Fantasztikus!...Fantasztikus!

In memoriam Darvas Iván

A *Cseresznyéskertre* készülődtünk. Aznap este Horvai-bérlet volt. Ott maradtunk a Vígszínház öltözőiben. Encinek készült Ranyevszkaja párizsi hajkölteménye, Andriska kicsit ösztötte, ragasztotta Firsz régmódi oldalszakállát, én a sűgönővel memorizáltam Gajev „Szekrény-monológját”, mikor megérkezett a hír: Darvas Iván meghalt. Összefutottunk, mint megrémült családtagok: sírás, értetlenség és emlékek áradata: Éva, Várkonyi, Latinovits, Horvai. Majd sorjázta a szerepek, a történetek, a cirkuszos idő forgószínpadán – aztán csönd, Isten tükröt tartó, fájó csöndje.

FRESKÓ

Álltam egy kisszéken, a gépházban, nagyapám ibrányi mozijában. Surrogott a vetítógép, pergett a film, fénynyalábok röpítették a mozgóképet a gyöngyvásznonra. A lámpa égette a bal arcomat, nagyon meleg volt, de én néztem a filmet a gépház ablakából. Minden filmet. Itt, nagyapám mozijában tanultam meg Darvas Iván nevét. Emlékszem hajlékony alakjára a *Liliomfi*ban, *A Bakaruhában* című filmben büntudatos arcára, kettéhasadt lényére a *Gázolásban*, romlott nevetésére a *Pacsirtában*, maró iróniájára *A tizedes meg a többiekben*, gyötört tekintetere a *Hideg napokban*, elveszettségére a *Próféta voltál szívemben* és kifosztottságára a *Szerelemben*. Ott volt a vásznon, illetve itt van szemgolyóm boltívére égetődve, mint egy freskó, amíg élek.

CSAK A SEMMI

Debreceni diákként a nyári termelési gyakorlatot Pesten abszolváltam. A várost nem ismertem, mégis az első szabad hétvégémen ösztönösen a Vígszínház előtt találtam magam. Plakát hirdette, hogy az évad utolsó előadása *Krúdy Gyula Vörös postakocsija* lesz. *Alvinczy Eduárd* szerepében Darvas Iván! A meggyszínű, bársonyos székek egyikéről láthattam egy lenyűgöző alakítást. Költészet, mély filozófia, humor és lemondó fájdalom. Szemem előtt árultatott el a szellem, szerelem, vér és hús. És sűllyedt el ifjúságunk Atlantisza. Lótuszülésben űlt Darvas Iván a színpadon, buddhai nyugalomban: benne és körötte már a semmi. Kamasz szívemnek ez nagyon fáj.

SEGÍTETT ÉLNI

Ugyanaz a Várkonyi Zoltán hívott a Vígszínházhoz 1975-ben, s tette lehetővé, hogy Darvas Iván közelében lehessek, olykor neki végszót adó, ugrifüles partnerként, mint aki őt is felfedezte 1946-ban, a Művész Színházban. „*Várkonyi eléggé felpaprikázva, türelmetlenül fogadott – emlékezett vissza Iván – és rögtön felküldött a színpadra:*

„*Mit tud?*” Mondom: semmit. Végül is az Akadémián nyári szűnet volt, és egyébként sem tartoztam a szorgalmas diákok közé. Ajánlóm, Rátkai Marci bácsi mentette meg a helyzetet: emlékezett, hogy a főiskolán próbáltuk *Cyrano és Roxan* párjelenetét. Előállt az a rendkívül

groteszk, bizarr szituáció, hogy a teremben nem lévén alkalmas hölgy, én huszonegy évesen játszottam az öreg, haldokló Cyranot, aki végre megvallja öt felvonáson át titkolt szerelmét egy ötvenéves „öregútnak” – Rátkai Mártonnak. A jelenlévők pukkadoztak a röhögéstől. Várkonyi mégis rám osztotta az „Euridike” férfi főszerepét, s rögtön szerződést is ajánlott. Azonnal otthagytam a főiskolát, ahonnan amúgy is kiállt a szekereim rúdja – Várkonyi színésze lettem!”

S hogy aztán milyen volt Darvas Iván az Anouilh darabban Orfeusz szerepében Tolnay Klári partnereként, arról álljon itt Fábri Zoltánnak, a nagy filmrendezőnek, az akkori előadás díszlettervezőjének néhány szava: „*Gyönyörű metszésű, sovány arcának sápadtsága, égő szemei, mozgásának tökéletessége, alakításának meghökkenítő, váratlan ereje döbbenetes volt.*”

Még a főiskolán mesélte Horvai tanár úr, hogy Iván a *Közjáték Vichyben* című Miller darabban 1965-ben, itt Budapesten, a Vígszínházban mint Habsburg herceg micsoda szellemi eleganciával adott leckét az emberhez méltó demokráciából, s mondott ítéletet az egész ocsmány XX. század felett. Mielőtt egy színpadra léphettem volna vele, láttam az *Egy örült naplójában* és még ma is fülemben csengenek a hazaigyekvő Popriscsin első szavai Iván jellegzetes hangján, hogy: „Fantasztikus!...Fantasztikus!, és láttam az *Eljő a jegesben* züllött kocsmatöltelékként, no meg a *Nők iskolájában* számalmas, sóvárgásainak kiszolgáltatott, végtelen nevetséges Arnolfként. Csehov modern értelmezésében méltó alkotótársa volt Horvai Istvánnak, a nagy rendezőnek: mint a *Ványa bácsi Asztrovja*, a *Három nővér Versinyinje*, a *Cseresznyés kert Firsze* sokunk számára átláthatóbbá, elviselhetőbbé tette a világot. Segített élni.

UTAT MUTATÓ FÉNYES CSILLAG

Csak most tudatosult bennem, hogy már ötven éves volt, mikor személyesen megismerhettem. A korát nem észlelhettük, mert elhitette velünk varázsos személyiségével, hogy egyivású partnerek vagyunk: a színpadon játszótársak, az öltözőben szellemes sakkpartnerek, egymást ugrató, sokat rötyögő pajtások. Fényes szelleme, ízlése, stílusa lefegyverző volt. A *Liszt Ferenc* filmsorozat forgatása alatt, ahol egymást váltottuk a címszerepben, ha egy-egy nevezetes európai városba vetődtünk, s olykor egy hosszú sétára társul szegődhettem, ilyenkor akaratlanul is európai műveltségű idegenvezetőmmé változott, aki az adott ország és város nyelvét, történelmét, kultúráját perfekt módon ismerte, tudta. Darvas Iván volt az én ifjúságom egyik utat mutató fényes csillaga. Kíváncsiságom gyakran arra röpített, amerre szellemével, művészetével ő világított. Jó, hogy így volt, jó, hogy Ő volt, és fáj, hogy már nincs!